

Szczególne podstawy odpowiedzialności cywilnej za szkody górnicze i szkody jądrowe

Zgodnie z ogólną regułą przewidzianą w art. 435 k.c. prowadzący na własny rachunek przedsiębiorstwo lub zakład wprawiany w ruch za pomocą sił przyrody (pary, gazu, elektryczności, paliw płynnych itp.) ponosi odpowiedzialność za szkodę na osobie lub mieniu, wyrządzoną komukolwiek przez ruch przedsiębiorstwa lub zakładu, chyba że szkoda nastąpiła wskutek siły wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą nie ponosi odpowiedzialności. Zasadę tę stosuje się odpowiednio do przedsiębiorstw lub zakładów wytwarzających środki wybuchowe albo posługujących się takimi środkami. Do przedsiębiorców, którzy nie spełniają wskazanych kryteriów, stosuje się natomiast ogólne zasady odpowiedzialności odszkodowawczej określone w kodeksie cywilnym. W odniesieniu jednak do niektórych kategorii przedsiębiorstw, prowadzących działalność gospodarczą lub zawodową o określonym profilu, ustanowione zostały odmienne zasady regulujące odpowiedzialność odszkodowawczą za szkody. W niniejszym artykule przedstawione zostaną zasady odpowiedzialności za szkodę wynikające z przepisów prawa górniczego oraz prawa atomowego.

Odpowiedzialność za szkodę spowodowaną ruchem zakładu górniczego

Kwestia odpowiedzialności za szkodę spowodowaną ruchem zakładu górniczego została uregulowana w art. 144–152 [ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze](#) (dalej: p.g.g.). Zakład górniczy w rozumieniu p.g.g. to „wyodrębniony technicznie i organizacyjnie zespół środków służących bezpośrednio do wykonywania działalności regulowanej ustawą w zakresie wydobywania kopalin ze złóż, a w podziemnych zakładach górniczych wydobywających węgiel kamienny wraz z pozostającym w związku technologicznym z wydobyciem kopaliny przygotowaniem wydobytej kopaliny do sprzedaży, podziemnego bezzbiornikowego magazynowania substancji, podziemnego składowania

odpadów albo podziemnego składowania dwutlenku węgla, w tym wyrobiska górnicze, obiekty budowlane, urządzenia oraz instalacje”.

Odpowiedzialność cywilna zakładu górniczego kształtuje się w oparciu o odmienne zasady, w zależności od rodzaju szkody. W przypadku szkód w mieniu, wyrządzonych właścicielowi lub osobie, której przysługuje inne niż własność prawo majątkowe, stosuje się kodeks cywilny, o ile p.g.g. nie stanowi inaczej. Natomiast za szkody na osobie, a więc wyrządzone w dobrach o charakterze niematerialnym, przedsiębiorca odpowiada tylko i wyłącznie według zasad określonych w kodeksie cywilnym. Podobnie jest w przypadku szkód w mieniu spowodowanych ruchem zakładu górniczego prowadzonym niezgodnie z przepisami p.g.g.

Odpowiedzialność za szkodę spowodowaną ruchem zakładu górniczego ponosi przedsiębiorca prowadzący ten zakład, ale też każdy inny podmiot prowadzący działalność regulowaną p.g.g., nawet jeżeli nie stosuje się do niego przepisów dotyczących ruchu zakładu górniczego. Jeżeli nie można ustalić, kto wyrządził szkodę, odpowiada za nią przedsiębiorca, który w dniu ujawnienia się szkody miał prawo prowadzić w danym obszarze górniczym działalność regulowaną przepisami p.g.g. Jeżeli natomiast nie istnieje przedsiębiorca odpowiedzialny za szkodę ani jego następcy prawny, za szkodę odpowiada Skarb Państwa reprezentowany przez właściwy organ nadzoru górniczego. W przypadku gdy szkoda nastąpiła także z innych przyczyn niż ruch zakładu górniczego, odpowiedzialność wskazanych podmiotów oraz innych podmiotów jest solidarna. Taki sam charakter ma również odpowiedzialność przedsiębiorcy oraz podmiotów trudniących się zawodowo wykonywaniem powierzonych im przez tego przedsiębiorcę czynności.

W odniesieniu do sposobu naprawienia szkody p.g.g. przewiduje, że przywrócenie stanu poprzedniego może w szczególności nastąpić przez dostarczenie gruntów, obiektów budowlanych, urządzeń, lokali, wody lub innych dóbr tego samego rodzaju. Obowiązek przywrócenia stanu poprzedniego ciąży na podmiocie odpowiedzialnym za szkodę, jednak poszkodowany może za jego zgodą wykonać ten obowiązek w zamian za zapłatę odpowiedniej kwoty pieniężnej. Poszkodowanemu należy się zwrot tylko takich nakładów na naprawienie szkody, które w okoliczności konkretnej sprawy uznać można za uzasadnione. Według odrębnych natomiast zasad następuje naprawienie szkody w gruntach rolnych oraz leśnych zdegradowanych lub zdewastowanych na skutek ruchu zakładu górniczego.

Roszczenia obejmujące naprawienie szkody spowodowanej ruchem zakładu górniczego przedawniają się z upływem 5 lat od uzyskania przez poszkodowanego wiedzy o szkodzie. Co istotne, sądowe dochodzenie roszczeń jest możliwe dopiero po wyczerpaniu postępowania ugodowego, a więc w sytuacji, gdy przedsiębiorca odmówił zawarcia ugody bądź gdy od skierowania przez poszkodowanego roszczenia upłynęło 30 dni.

W świetle przepisów p.g.g. właściciele oraz pozostałe osoby, którym przysługują prawa majątkowe, nie mogą sprzeciwić się zagrożeniom spowodowanym ruchem zakładu górniczego, jeśli tylko jest on prowadzony zgodnie z ustawą. Mogą oni jedynie żądać naprawienia wyrządzonej tym ruchem szkody. Przewidziane zostało natomiast swego rodzaju postępowanie zabezpieczające, przewidujące możliwość nakazania przez sąd koniecznych czynności mających na celu zapobieżenie szkodzie lub jej dalszym skutkom. Sąd może przy tym nakazać, aby podmiot, do którego jest kierowane roszczenie, wypłacił odpowiednią kwotę pieniężną poszkodowanemu na poczet wykonania koniecznych czynności. Jeżeli natomiast szkoda polega na zaniku wody lub utracie jej przydatności, podmiot, do którego jest kierowane roszczenie, do czasu naprawienia szkody jest obowiązany bezpłatnie dostarczać poszkodowanemu niezbędną ilość wody.

Do spraw o naprawienie szkód wywołanych ruchem zakładu górniczego, w których zdarzenie wywołujące szkodę oraz jej powstanie miały miejsce przed dniem 1 stycznia 2012 r., stosuje się przepisy ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2013 r., sygn. akt III CZP 75/13).

Odpowiedzialność cywilna za szkody jądrowe

Odpowiedzialność cywilna za szkody jądrowe została uregulowana w art. 100–108 [ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. – Prawo atomowe](#) (dalej: pr.atom.). Mianem „szkody jądrowej” określa się szkodę na osobie, szkodę w mieniu oraz szkodę w środowisku jako dobru wspólnym (tzn. koszty zastosowanych środków mających na celu przywrócenie stanu środowiska naturalnego, jako dobru wspólnego, sprzed jego naruszenia, chyba że naruszenie jest nieznaczne) w zakresie, w jakim szkoda powstała lub wynika z promieniowania jonizującego emitowanego przez jakiekolwiek źródło promieniowania wewnątrz urządzenia jądrowego lub emitowanego przez paliwo jądrowe, materiały promieniotwórcze, odpady lub materiał jądrowy. Urządzeniami jądrowymi w rozumieniu pr.atom. są nie tylko reaktor jądrowy (z wyjątkiem reaktora wykorzystywanego w środkach transportu morskiego lub

lotniczego jako źródło mocy bądź napędu, bądź w innym celu), ale też zakład używający paliwa jądrowego do produkcji materiału jądrowego lub zakład przetwarzania materiału jądrowego, a także urządzenie, w którym jest przechowywany lub składowany materiał jądrowy (z wyjątkiem przechowywania związanego z przewozem takiego materiału).

Naprawienie szkody jądrowej co do zasady następuje według przepisów kodeksu cywilnego, przy czym naprawienie szkody jądrowej w środowisku naturalnym polega na zwrocie kosztów środków przywracających stan środowiska naturalnego sprzed jego naruszenia zastosowanych przez upoważnione do tego organy lub na podstawie ich decyzji przez inne podmioty. Zwrotowi podlegają koszty środków zapobiegawczych podjętych po wypadku jądrowym powodującym szkodę jądrową lub poważne i bezpośrednie zagrożenie jej powstaniem, celem zapobieżenia szkodzie lub jej zmniejszenia. Jeżeli zastosowanie środków zapobiegawczych spowodowało szkodę na osobie, w mieniu lub środowisku, szkodę taką traktuje się jak szkodę jądrową.

Podmiot eksploatujący urządzenie jądrowe ponosi wyłączną odpowiedzialność za szkodę jądrową spowodowaną wypadkiem jądrowym w urządzeniu jądrowym lub związaną z tym urządzeniem, chyba że szkoda nastąpiła bezpośrednio wskutek działań wojennych lub konfliktu zbrojnego. W czasie transportu materiałów jądrowych odpowiedzialność ponosi osoba eksploatująca urządzenie jądrowe, z którego ten materiał został wysłany, chyba że umowa z odbiorcą stanowi inaczej. Jeśli jednak poszkodowany, na skutek umyślnego zachowania, przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody, sąd może zwolnić całkowicie lub częściowo podmiot eksploatujący z obowiązku naprawienia doznanej przez niego szkody. Odpowiedzialność odszkodowawcza uregulowana w pr.atom. jest zatem bliska odpowiedzialności określanej w literaturze jako absolutna.

Granicą odpowiedzialności za szkodę jądrową jest kwota stanowiąca równowartość w złotych 300 000 000 SDR (specjalnych praw ciągnięcia – jednostki rozrachunkowej Międzynarodowego Funduszu Walutowego), co w przybliżeniu odpowiada kwocie 1,6 mld zł. Jeżeli roszczenia z tytułu szkody jądrowej przekraczają tę kwotę, ustanawia się specjalny fundusz ograniczenia odpowiedzialności.

Podmiot eksploatujący ma obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia OC za wyrządzoną szkodę jądrową, a w razie transportu materiału jądrowego z urządzenia jądrowego – również umowy ubezpieczenia OC za szkodę jądrową wyrządzoną w czasie transportu. Suma gwarancyjna ubezpieczenia obowiązkowego wynosi równowartość w

złoty 300 000 000 SDR. Niższa kwota, stanowiąca równowartość 400 000 SDR na jedno zdarzenie, obowiązuje w odniesieniu do reaktora badawczego i w przypadku transportu materiału jądrowego pochodzącego z takiego urządzenia, a także dla urządzenia jądrowego, w którym jest przechowywany lub składowany materiał jądrowy pochodzący z reaktora badawczego. Do przeprowadzania kontroli spełnienia obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia są uprawnione organy dozoru jądrowego. Roszczenie o odszkodowanie z tytułu szkody jądrowej może być dochodzone bezpośrednio od zakładu ubezpieczeń, przy czym może on skorzystać z ograniczenia odpowiedzialności oraz innych środków obrony przysługujących podmiotowi eksploatującemu. W sytuacji gdy wypadek jądrowy oprócz szkody w mieniu lub środowisku wyrządził również szkodę na osobie, 10% sumy gwarancyjnej ubezpieczenia przeznacza się na zabezpieczenie roszczeń z tytułu szkody na osobie. Skarb Państwa gwarantuje wypłatę odszkodowania z tytułu szkody jądrowej do wysokości 300 000 000 SDR w zakresie, w jakim szkoda nie została zaspokojona przez zakład ubezpieczeń.

Co ważne, roszczenie o naprawienie szkody jądrowej na osobie nie przedawnia się. Z kolei roszczenie o naprawienie szkody w mieniu lub w środowisku przedawnia się z upływem 3 lat od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się lub powinien był się dowiedzieć o szkodzie i osobie odpowiedzialnej, wygasa ono natomiast z upływem 10 lat od dnia wypadku jądrowego. Roszczenie o naprawienie szkody w środowisku przysługuje ministrowi właściwemu do spraw środowiska.

W przypadku gdy szkoda jądrowa powstała w wyniku wypadku jądrowego na terytorium Polski, właściwymi do rozpatrywania pozwów w sprawach odszkodowań są sądy okręgowe. Jeśli zaś szkoda powstała w wyniku wypadku, do którego doszło poza terytorium Polski, właściwość sądów określa [Konwencja wiedeńska o odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową, sporządzona w Wiedniu dnia 21 maja 1963 r.](#)